

Tussen Rijn en Lek 1981 1 : tijdschrift voor de geschiedenis van het gebied tussen Kromme Rijn en Lek

<https://hdl.handle.net/1874/9738>

TUSSEN RIJN EN LEK
TIJDSCHRIFT VOOR DE GESCHIEDENIS VAN HET
GEBIED TUSSEN KROMME RIJN EN LEK

15e jaargang

nr. 1

april 1981.

Redactie-kommissie:

A. Graafhuis, Utrecht, L.M.J. de Keijzer, Houten, F. Maarschalkerweerd (eindredakteur), O. Uyttewaal, 't Goy.

Redactie-adres:

Londiniumdreef 55, Wijk bij Duurstede, 03435-4710.

Sekretaris der vereniging:

Mevr. T. Springer-Stam. Platolaan 10, Zeist, tel. 03404-20627.

Inhoud van dit blad:

1. Jaarverslag van het sekretariaat van de vereniging.
2. Jaarverslag van de penningmeester.
3. Jaarverslag van de archeologische werkgroep.
4. Dierenresten van een inheems-romeinse nederzetting te Houten, door P.J.A. van Mensch en A.P. v.d. Houwen.
5. Het huis Rustenburg te Schalkwijk, door A.J. van Wijk.
6. Cothen. Dorp aan de Kromme Rijn.

Lidmaatschap: f 25,— per jaar. Studenten en scholieren
f 12,50 per jaar.

Postrekening van de penningmeester nr. 21 45 85 t.n.v. de Rabobank te Houten t.g.v. de rekening van de Historische Kring "Tussen Rijn en Lek", nr. 32.98.07.498.

JAARVERSLAG VAN HET SECRETARIAAT

I. Ledenbestand

In 1979 kwamen er 6 nieuwe leden bij, terwijl 17 leden hun lidmaatschap beëindigden. De vereniging telt nu 230 leden.

II. Het bestuur

Het bestuur onderging dit jaar geen verandering doordat dhr. Tromp en mevr. Springer herkozen werden. De taken waren als volgt verdeeld:

H. Tromp	-	voorzitter
L. de Keijzer	-	vice-voorzitter
Mw. T. Springer-Stam	-	1-ste seketaresse
Mw. H.A. v.d. Grind-v. Hengstum	-	2-de seketaresse
A.G. de Wit	-	penningmeester
Mw. G. de Nie	-	lid
C. Dekker	-	lid

III. Verenigingsprogramma

Na de korte jaarvergadering van 22 Januari 1980 te Langbroek, sprak **Dr. C. Dekker** over:

"De aanleg van de dam bij Wijk in 1122 en zijn betekenis voor de ontginning van het Kromme Rijngebied". Het Kromme Rijngebied was in de middeleeuwen de dichtst bewoonde streek van het Nedersticht. Het beschikbare en sinds de karolingische tijd ontgonnen landbouwareaal op de oeverwallen van de Kromme Rijn, op de z.g. Houtense stroomrug en aan de voet van de Heuvelrug, bleek omstreeks 1100 onvoldoende.

In het westen van het Nedersticht en het aangrenzende Holland had men toen al een eeuw ervaring met veenontginningen in het groot. Het leek eenvoudig die ervaring in het Kromme Rijngebied in toepassing te brengen, want hier ging het niet om enorme open vlakten, maar om betrekkelijk kleine stukjes wildernis tussen hoge bebouwingsgronden; voornamelijk Langbroek en Schalkwijk. Er was echter één grote moeilijkheid: de winterwaterstand van de rivier de Rijn.

Dr. Dekker schetste in zijn lezing een nieuw beeld van de Utrechtse geschiedenis van de vroege 12e eeuw. Uit zijn onderzoek kwam naar voren hoe men de oplossing van het probleem van de hoge winterwaterstand van de Rijn heeft gezocht in het leggen van de dam bij Wijk. Maar de handelsagglomeraties Utrecht en Muiden kregen hierdoor moeilijkheden met hun handelsverkeer te water. Zij vragen in 1122 concessies aan de keizer.

Pasen 1122 gaat de bisschop van Utrecht naar de keizer om toestemming te vragen voor het leggen van de dam. Datzelfde jaar met Pinksteren is de Keizer in Utrecht, steunt de burgers, die voor hun privilege strijden, tegen de bisschop. De dam komt er, de Utrechtse burgers krijgen hun privilege en al in 1126 wordt het Langbroek uitgegeven om ontgonnen te worden. Schalkwijk wordt het eerst vermeld in 1136.

Waar is de dam gelegd? Deze moet liggen in de Lekdijk voor het kasteel (het kasteel bestond toen nog niet). Dit stuk dijk werd n.l. onderhouden door de gerechten en niet door de aangelanden. Het is het oudste interlocale waterstaatswerk wat we kennen in Europa.

Op Donderdag 21 Februari 1980 kwamen 40 leden naar Schalkwijk om te luisteren naar mevrouw **Dr. E.P. de Booy**, die sprak over "**Onderwijs in de 17e en 18e eeuw, in het bijzonder van de streek tussen Rijn en Lek**". Op dia's zagen wij de omstandigheden waaronder de leerlingen les kregen en de onderwijzers werkten. Het onderwijs was niet klassikaal, de kinderen moesten één voor één bij de onderwijzer komen, die hun dagelijkse vorderingen beoordeelde. Waren deze onvoldoende dan werd "de plak" gebruikt. De kinderen, die al jong naar school gingen (4 á 5 jaar oud), moesten zowel het gotisch, romeins, cursief als het schrift A.B.C. kunnen lezen. De meesten kinderen leerden alleen maar lezen; kinderlektuur kende men toen niet, de bijbel was het boek waaruit gelezen werd. Later kwamen daar de gruwelverhalen bij van de Franse tiranie uit 1672, wat uiteraard na 1795 werd verboden.

Het schoolbord doet zijn intrede in het midden van de 18e eeuw, zodat er enigszins klassikaal les gegeven kan worden.

Na 1795 werd het onderwijs weer maatschappelijk gericht, behalve lezen en schrijven leerde men ook rekenen en aardrijkskunde. Voor de onderwijzer op het platteland leverde het les geven maar een karig bestaan op. Hij had dan ook meestal vele bijbaantjes zoals koster en voorzanger.

Aan het eind van deze interessante lezing moest mevrouw de Booy nog vele vragen beantwoorden.

Mevrouw Drs. J.M. Adriaans-Buij sprak op 27 Maart 1980 in Odijk over 2 eeuwen modegeschiedenis".

Mode in kleding is een uiting die gedurende een bepaalde tijd een overheersende stijl weergeeft, aanvaard en nagevolgd door grote groepen mensen. Cultureel klimaat, behoeften en productie van modeartikelen zijn onderling afhankelijk; verandert de culturele samenwerking dan verandert de behoefte en dus ook de modeproductie.

Mode is een sociaal verschijnsel en kan in een gelaagde standencultuur een middel zijn om de maatschappelijke rangorde aan te duiden.

In een democratische maatschappij is mode niet meer het privilege van de "happy few", maar iedere groep in de samenleving kan die mode aanpassen aan zijn eigen levenswijze. Hoe de modegeschiedenis zich ontwikkelde in de laatste 2 eeuwen liet mevrouw Adriaans zien in een serie prachtige dia's. Schilderijen tonen ons op dit gebied een goed overzicht, evenals de modetijdschriften die omstreeks 1750 voor het eerst verschenen. Bij de damesmode zagen we de grootste veranderingen optreden, maar ook de herenmode veranderde en heeft zich aangepast aan nieuwe samenlevingspatronen.

Dr. G.T. Haneveld, patholoog-anatoom, hield op 28 April 1980 een lezing in Bunnik over: "**Skeletten spreken**".

Pathologisch onderzoek van skeletmateriaal kan gegevens opleveren over voedingstoestand, levensgewoonten, ziekten en strijdmethodes in het verleden.

Enkele voorbeelden: **Voedingstoestand**: Engelse ziekte werd veroorzaakt door gebrek aan vitamine D. Dit had o.a. een vernauwing van het bekken tot gevolg, waardoor bij vrouwen moeilijkheden ontstonden bij de geboortes.

Levensgewoonten: Als men op het platteland woonde en werkte kon men in aanraking komen met een schimmel, moederkoren, dat vaatvernauwend werkte, waardoor een voet of hand kon afvallen (Anthoniusvuur). Ook speelt de voedingstoestand hier een rol; bij ondervoeding was de kans groter.

Een ander voorbeeld is syphilis, eerst een huidziekte en overgebracht door nauw lichamelijke contact. Pas later komen de botafwijkingen voor.

Ziekten: Artkrose is de oudste afwijking die men in skeletten heeft gevonden. Lepra heeft in vele landen verwoestend gewerkt, evenals pest en pokken, maar die laten in het skelet geen sporen na. Lepra verdween in de 15e-16e eeuw maar werd gevolgd door tuberculose.

Strijdmethodes: het gebruik van lanssen, degens en andere steekwapens laat zijn sporen achter in het skelet

Het **klimaat** kan ook van invloed zijn; neusbijholteontsteking treedt op in de 9e eeuw tengevolge van een algemene temperatuur daling.

Trepanatie van schedels is de alleroudste behandeling die men kent, maar men weet niet waarvoor deze behandeling uitgevoerd werd.

De dagexcursie op Zaterdag 31 Mei 1980 was naar Zeeland. Op Walcheren werden Middelburg en Veere bezocht; plaatsen met een rijke historie. Middelburg - in de 15e eeuw Veere's grootste concurrent - was een belangrijk handelscentrum. Veere was niet alleen een bloeiende handelsstad, maar tot het midden van de 16e eeuw ook de voornaamste vlootbasis van de Nederlanden.

De historie heeft haar sporen nagelaten; de 20ste eeuwse mens kan zich hierdoor een beeld vormen van het leven in voorbije eeuwen.

De bus vertrok in alle vroegte uit Wijk bij Duurstede via Cothen, Werkhoven, Odijk en Bunnik, zodat om 10 uur Middelburg werd bereikt.

Na de ontvangst en een korte inleiding over het ontstaan en de geschiedenis van de Middelburgse abdij, gevolgd door de bezichtiging van het Abdijcomplex, inclusief het Zeeuws museum en de provinciale bibliotheek.

Na de lunch was er een wandeling door Middelburg met tot slot de bezichtiging van de Oostkerk.

In Veere werd een wandeling gemaakt en het stadhuis bezichtigd.

Het diner was weer in Middelburg en vandaar werd de terugtocht aangevaard.

In Wijk bij Duurstede was op 30 September 1980 de eerste lezing van het seizoen 1980-1981. **Drs. P.J.A. van Mensch**, verbonden aan het rijksmuseum natuurlijke historie te Leiden sprak over:

"Jacht en veeteelt in de romeinse tijd".

Uit bestudering van het botmateriaal, gevonden bij opgravingen van Romeinse militaire nederzettingen, kan men bepaalde conclusies trekken.

Zo zagen we dat er in verhouding veel meer huisdieren (rund, schaap, varken) waren geslacht en verorberd dan dat er wild werd gegeten.

Ook het menu van de Romein was anders dan dat van de inheemse bevolking; de Romein at meer varken dan schaap, terwijl dat bij de inheemse bevolking juist andersom was. Aan de hoeveelheid botmateriaal zou men voorzichtig het aantal dieren dat men geslacht heeft kunnen vaststellen.

Men mag niet te snel conclusies trekken, want vondstomstandigheden van het botmateriaal, aanwezigheid van voldoende voeding voor het vee, het areaal dat beschikbaar was voor gebruik als weidegrond rond een nederzetting, spelen alle een rol.

De lezing op 27 Oktober 1980 in de Witte Huisjes te Bunnik werd gegeven door **Ir. R. Apell**, architect bij de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

De zorg voor de monumenten is reeds vroeg begonnen; zo was er in 1462 in het Vaticaan al een monumentenwet, waarin stond, dat oude gebouwen, kerken, kastelen e.d. niet meer veranderd mochten worden. Vooral in de 19-de en 20-ste eeuw is er veel verdwenen. Toch kwam er van de kant van de overheid een reactie; in 1847 werd de monumentenzorg door het rijk in het leven geroepen in een poging verval en afbraak tegen te gaan. Belangrijk was ook de ontwerpwet van 1915-1920. In 1961 is de huidige wet van kracht geworden, waarin aan de monumentenraad een belangrijke rol is toegekend o.a. als ministerieel adviesorgaan. In het Kromme Rijngebied zijn een aantal beschermde gezichten en wel in Werkhoven, Langbroek, Cothen en Wijk bij Duurstede. Ook de Witte Huisjes, waar de lezing gehouden werd, staan op de monumentenlijst. Kasteel Heemstede daarentegen is (nog?) niet opgenomen.

Op 25 November 1980 was er een geslaagde dia-avond in het dorps huis te Cothen over "**De schoonheid van de Betuwe en het Land van Maas en Waal**".

Eén en ander was het resultaat van de tochten, die de heren **A.R. Voskuilen** en het bestuurslid **A.G. de Wit**, per fiets hebben gemaakt. De toelichende teksten werden gesproken door onze voorzitter H.J.M. Tromp. De tocht ging aan de hand der dia's langs oude dorpskernen met hun uitzonderlijk mooie gebouwen, waar de Betuwe zo rijk aan is.

De kleine winter-exkursie tenslotte werd gehouden op Zaterdag 20 December 1980.

Onder leiding van prof. dr. F.W.N. Hugenholtz werd een bezoek gebracht aan de **Fundatie van de Vrijvrouwe van Renswoude**. Niet alleen liet onze gids, die regent is van de fundatie, het schitterend onderhouden gebouw zien, maar tevens vertelde hij uitgebreid over het funktioneren van de fundatie en de problemen die een midden 18-de eeuws testament nu nog biedt en welke oplossingen gevonden zijn.

IV. **Het periodiek**

In 1979 zijn er zoals gewoonlijk vier afleveringen van het periodiek verschenen. Via het bieden van een diversiteit aan artikelen hoopt de redactie telkens weer, dat de leden het periodiek met plezier lezen. Tot Juli voerde mev. de Nie de eindredactie, welke vervolgens weer overgenomen werd door F. Maarschalkerweerd

V. De archeologische werkgroep

Zie voor het verslag de artikelen van dhr. van Mensch en dhr. van Houten elders in dit blad.

Tenslotte wil het bestuur iedereen bedanken, die zich inzet voor de vereniging. Speciaal worden de leden bedankt, die elke keer weer bereid gevonden worden het periodiek rond te brengen, zodat opnieuw de portokosten aanmerkelijk gedrukt konden worden.

Mw. T. Springer-Stam

Mw. H.A. v.d. Grind-v. Hengstum

JAAROVERZICHT 1980 VAN DE PENNINGMEESTER

Saldo Rekg. Crt. per 31-12-79	f 1.119,30	Lezingen - Honoraria en	
Saldo Spaarrekg. per 31-12-79	f 516,48	Boekenbonnen	f 650,—
Ontv. Contributie 1980	f 5.993,—	Porti	f 1.052,50
Ontv. rente	f 62,43	Periodiek	f 1.930,09
Ont. van gem. Houten sub. f 0,01 per inwoner (geen sub. gevr.)	f 85,54	Zaalhuur	f 203,50
		Kantoorbeh.	f 269,77
		Exc. Middelburg	f 521,63
		Diversen	f 144,—
		Saldo rekg. Crt. per 31-12-80	f 2.463,84
		Saldo Spaarrekg. per 31-12-80	f 541,42
	<u>f 7.776,75</u>		<u>f 7.776,75</u>
	=====		=====

JAARVERSLAG VAN DE ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP

Resten van een inheems-romeinse bewoning bij kasteel Heemstede

In de periode van augustus 1979 tot september 1980 heeft de archeologische werkgroep een onderzoek ingesteld naar wat men kan beschouwen als het afval van een nederzetting uit de Romeinse tijd van \pm 50 tot 400 na Christus. Bij graafwerkzaamheden in verband met het verleggen van het Amsterdam-Rijnkanaal werd ter hoogte van kasteel Heemstede een kreek doorsneden. Deze kreek, die vroeger voor de afwatering van de oeverwal heeft gezorgd, was geheel opgevuld met rivierklei. In de gegraven sleuf tekende zich de donkere kreekvulling duidelijk af tegen de zandige oeverwal.

Het onderzoek bestond uit het doorzoeken van naar de oppervlakte gebrachte klei. Op enkele plaatsen is op kleine schaal een opgraving verricht.

De ongeveer 25 meter brede kreek werd over een lengte van ongeveer 200 meter doorsneden door een sleuf, die gegraven was ten behoeve van het verleggen van het kanaal. In deze sleuf bevindt zich nu een stalen damwand, die de nieuwe oever van het kanaal zal gaan vormen. De kreekvulling bevatte veel scherven inheems aardewerk naast Romeins import-aardewerk. Hieruit kan worden afgeleid, dat hier sprake is van een inheemse nederzetting uit de tijd van de Romeinse overheersing. De woonhuizen hebben vermoedelijk op de hogere gedeelten langs de oever van de kreek gelegen.

Naast de scherven zijn er ook een aantal botten van huisdieren opgegraven (zie hiervoor het artikel van P.J.A. Mensch en A.P. van der Houwen elders in dit periodiek).

HET GROVE MET DE HAND GEVORMDE INHEEMS-ROMEINSE AARDEWERK

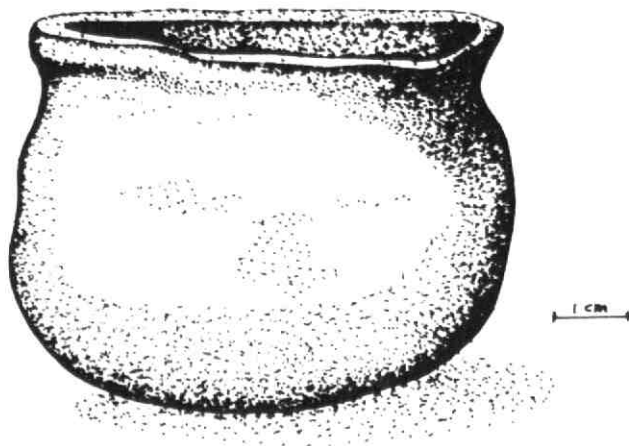
Slechts weinig scherven zijn van eenzelfde pot afkomstig, waaruit afgeleid kan worden, dat de totale afvalstort van de nederzetting veel groter is dan nu aan het licht is gebracht.

Het is erg moeilijk om van het inheemse aardewerk een juiste datering te geven. Dit houdt verband met het feit, dat inheems aardewerk geen fabrieksproduct is in die zin, dat de potten niet identiek zijn en niet in grote hoeveelheden werden gemaakt.

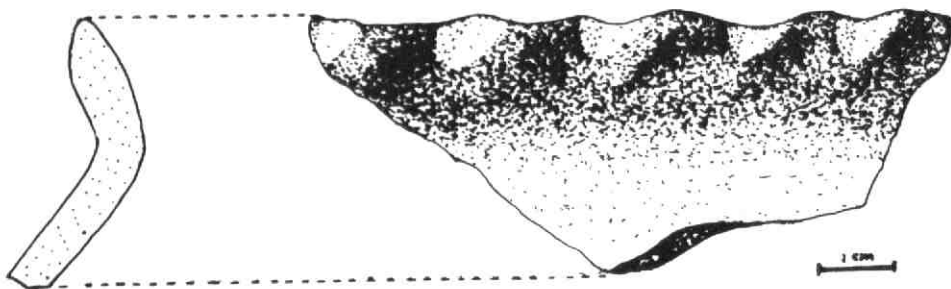
Het aardewerk werd met de hand gevormd en in een veldoventje gebakken. Dit proces gaf potten van een vrij slechte kwaliteit tot resultaat. Het is daarom ook niet verwonderlijk, dat de scherven die nu gevonden zijn, vrij klein zijn en de breukvlakken ervan zo afgerond zijn, dat het aan elkaar passen van de stukken een moeilijk karwei is.

Toch heeft een klein drinkbekertje de reis door zo'n 2000 jaar overleefd. Het 10 centimeter hoge bekersje is grijs-geel van kleur. (Zie tekening 1)

Opvallend is het aardewerk met nagelindruk-versiering. We kunnen hierin verschillen zien in de techniek en de plaats van de versiering, bijvoorbeeld scherven met nagelindrucken op de rand en nagelindrucken tegen de rand van de pot. Aangenomen wordt, dat nagelindrucken op de rand iets ouder zijn. (zie tekeningen 2 en 3)

1. Tekening van inheems bekersje.

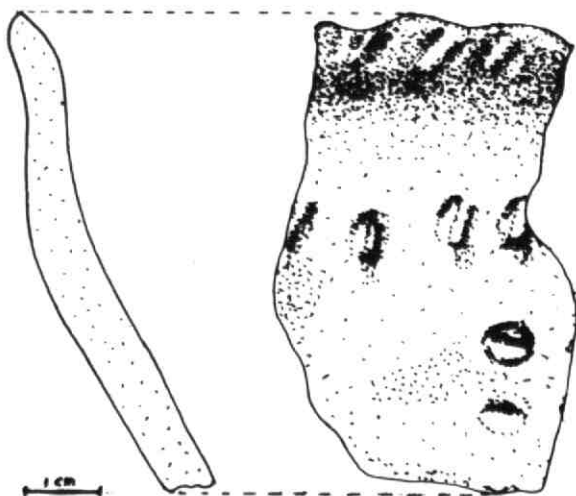

2. Tekening van randscherf met versiering.

Bij de niet versierde scherven kan een nauwkeurige datering alleen afgeleid worden uit a. de kwaliteit (dikte, kleur en verschraling), b. de vorm van de hals en c. de vorm van de rand.

HET ROMEINSE AARDEWERK

Veel gemakkelijker is het om het Romeinse aardewerk te dateren. Dit aardewerk is massaal geproduceerd en vanuit Italië en Gallië naar het noorden van het Romeinse rijk getransporteerd. Het meest opvallende is het 'terra sigillata'; heel fijn rood, glimmend aardewerk met soms zelfs een stempel van de maker erin gedrukt. Hiervan zijn 14 fragmenten gevonden, waarvan één kommetje was te reconstrueren.

3. tekening van randscherf met versiering.

Verder waren er scherven afkomstig van witte kruiken, ruwwandige kookpotten, amfora en gevernist aardewerk. Hieruit zijn tot nu toe geen gebruiksvoorwerpen gereconstrueerd.

BOUWMATERIALEN

De laatste groep vondsten bestaat uit bouwmaterialen; stukken natuursteen, dakpanfragmenten, stukjes hutten-leem en slakken vermoedelijk van het ijzersmelten afkomstig.

De vondsten zullen in de loop van 1981 nog verder worden uitgewerkt, zodat er, indien de resultaten de moeite waard zullen zijn, nog nader op terug zal worden gekomen.

A.P. van der Houwen.

DIERENRESTEN VAN EEN INHEEMS-ROMEINSE NEDERZETTING TE HOUTEN

door P.J.A. van Mensch en A.P. van der Houwen

Tijdens graafwerkzaamheden ter verlegging van het Amsterdam-Rijnkanaal werd in de zomermaanden van 1980 een ongeveer 40 meter brede voormalige kreek doorsneden. De archeologische werkgroep van Tussen Rijn en Lek stelde een onderzoek in. Tijdens dit onderzoek werd naast aardewerkscherven een aantal botfragmenten geborgen. Het botmateriaal werd door de tweede auteur gedetermineerd en beschreven. Op basis hiervan nam de eerste auteur de verdere wetenschappelijke bewerking van het materiaal ter hand. (Zie voor de beschrijving van het aardewerk het "Jaarverslag van de archeologische werkgroep" elders in dit periodiek)

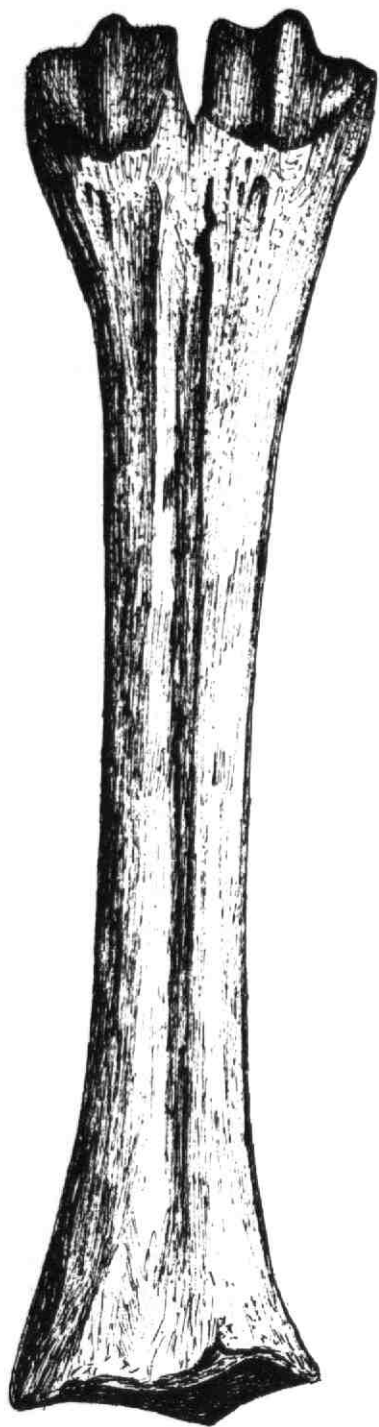
De onderzochte kreek doorsnijdt de zandrug die men ook onder Houten en 't Goy nog terugvindt. De kreek was opgevuld met klei. In deze klei werden veel fragmenten van inheems-romeins aardewerk gevonden naast enkele scherven van romeins aardewerk, waaronder terra sigillata. Het botmateriaal is vrijwel geheel afkomstig van de kreekbodem. Vooralsnog wordt aangenomen dat het botmateriaal stamt uit dezelfde tijd als het aardewerkmateriaal en dat we dus te maken hebben met resten uit een inheems-romeinse nederzetting.

Het botmateriaal

Het totaal aantal fragmenten dat bestudeerd kan worden bedroeg 89, hiervan waren 78 fragmenten te determineren op diersoort (zie tabel 1). Gezien het geringe aantal fragmenten is het niet verwonderlijk dat slechts vijf diersoorten werden aangetroffen. Het betrof alleen huisdieren. Het ontbreken van wild is niet ongewoon. Jacht speelde bij de inheemse bevolking in de romeinse tijd nauwelijks een rol van betekenis (zie o.a. Van Mensch 1977).

De drie belangrijkste vleesleveranciers waren rund, schaap en varken. Overeenkomstig het algemene beeld voor inheems-romeinse nederzettingen in westelijk Nederland domineert het rund, terwijl het schaap belangrijker is dan het varken.

Op dit laatste punt wijken de inheemse nederzettingen af van de romeins-militaire waar varken belangrijker is dan schaap. Overigens dient in plaats van schaap gelezen te worden: schaap en/of geit. Het is namelijk niet altijd mogelijk op grond van het botmateriaal een onderscheid te maken tussen schaap en geit.

10 cm.

1. *Tekening midden-voetsbeen van een rund (metatarsus).*

Beide overige huisdieren, paard en hond, leverden geen aandeel in het vleesmenu. Het aantal paardebotten lijkt op het eerste gezicht relatief groot, maar gezien het totaal aantal botfragmenten is het moeilijk verrekende conclusies te trekken.

Het zou kunnen dat de gevonden paardebotten afkomstig zijn van één dier dat, bijvoorbeeld na overlijden, in de kreek is geworpen.

Het rund

Door het geringe aantal fragmenten is het onmogelijk zinvolle uitspraken te doen omtrent de leeftijds- en geslachtsverdeling van de geslachte dieren. De maten welke konden worden genomen van fragmenten en enkele complete botten geven een indruk van de grootte van de geslachte dieren.

In het algemeen vallen de afmetingen binnen de variatie zoals die aangetroffen wordt in het tot nu toe bekende materiaal uit deze periode in westelijk Nederland. Een van de belangrijkste skeletdelen in het vondstmateriaal is een complete metatarsus (= middenvoetsbeen). Met behulp van de afmetingen van dit bot (zie tekening 1) kan een uitspraak gedaan worden over geslacht, grootte en gewicht van het geslachte dier (zie tabel 2). In dit geval betrof het een koe met een schofthoogte van net iets minder dan een meter. Dat is aan de kleine kant, ook voor koeien uit deze periode. De schofthoogte van de koeien bedroeg rond het begin van onze jaartelling gemiddeld 105 à 110 cm. bij een variatie van 100-120 cm. De stieren waren gemiddeld 10 cm. groter.

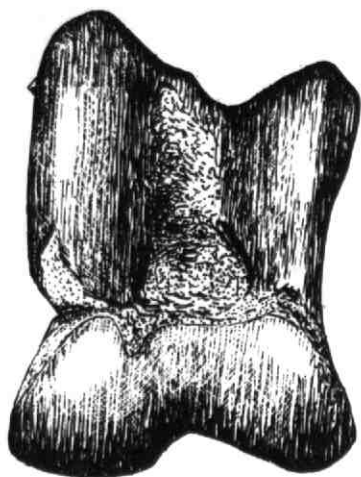
Matolsci (1970) ontwikkelde methodes om uit de metapodia het levendgewicht af te leiden. Bovengenoemde koe van 100 cm schofthoogte, woog volgens de methode Matolsci ruim 90 kg. Noddle (1973) ontwikkelde een methode om uit de afmetingen van de astragalus (een bot uit het enkelgewricht) het karkasgewicht te berekenen. (Zie tekening 2)

Met behulp van haar methode gaven twee complete astragali een levendgewicht van 170 kg en 180 kg. Overigens moeten genoemde methodes niet als erg nauwkeurig beschouwd worden.

De hond

De drie hondebotten zijn belangrijk in verband met de maten welke genomen konden worden. Een complete femur (dijbeen) was afkomstig van een hond met een schofthoogte van 56 cm (ongeveer de grootte van een dalmatiner en collie). Een vrijwel complete onderkaakhelft komt van een hond van ongeveer dezelfde grootte.

Overige dieren

1 cm

Gezien het gering aantal fragmenten en de gefragmenteerde staat ervan, is weinig te zeggen over de grootte en andere bijzonderheden van de overige huisdieren.

2. Tekening hielbeen van een rund (*astragalus*).

Literatuur:

Driesch, A von den, 1976. A guide to the measurements of animal bones from archaeological sites. - Peabody Museum Bulletin, 1. Harvard.

Driesch, A. von den & J. Boessneck, 1974. Kritische Anmerkungen zur Widderristhöhenberechnung aus Längenmassen vor- und frühgeschichtlicher Tierknochen - Säugetierkundliche Mitteilungen, 22: 325 - 348.

Matolcsi, J., 1970. Historische Erforschung der Körpergrösse des Rindes auf Grund von ungarischem Knochenmaterial. - Zeitschrift für Tierzüchtung und Züchtungsbiologie, 87: 89 - 137.

Mensch, P.J.A. van, 1977. De jacht in de romeinse tijd. - Museologia, (8): 45-51.

Noddle, B., 1973, Determination of the body weight of cattle from bone measurements. In: J. Matolcsi (ed.), Domesticationsforschung und Geschichte der Haustiere: 377 - 389. Budapest.

Tabel 1. Het aantal fragmenten en het minimum aantal individuen (m.a.i.) per diersoort.

Het aantal botten dat gevonden is geeft geen goede indruk van het aantal dieren waar men mee te maken heeft. Een betere indruk kan men krijgen door de botten te tellen die eenzelfde plaats in het skelet innemen.
Het minimum aantal individuen kan zo bepaald worden (m.a.i.).

	aantal fragmenten	m.a.i.
rund	49	4 (metatarsus = middenvoetsbeen)
varken	4	1
schaap/geit	11	2 (tibia = dijbeen)
paard	11	1
hond	3	1
indet	11	
totaal	89	

Tabel 2. Afmetingen van een runder metatarsus.

grootste lengte	186
breedte proximaal	39,1
lengte proximaal	35,5
kl. br. diafyse	20,5
dikte diafyse	22,8
breedte distaal	45,1
lengte distaal	25,3
gewicht	131
index. prox.	21,0
index. diaf.	11,0
index. dist.	24,2
geslacht	♀ (volgens Howard 1962)
	♀ (volgens Boessneck et alii 1971)
	♀ (volgens Matoksi 1970)
schofthoogte	99 cm (volgens Von den Driech & Boessneck 1974)
levendgewicht	92 kg (volgens Matolcsi 1970)

Bijlage

Opmerkingen bij enkele botvondsten uit Vechten.

P.J.A. van Mensch.

In het voorjaar van 1977 werd bij graafwerkzaamheden in verband met de verbetering van Rijksweg 12, veel romeins nederzettingafval uit de buurt van het castellum van Vechten gevonden (Kalee 1980). Tijdens een bezoek aan het betreffende terrein werd zowel mogelijk botmateriaal verzameld. Slechts meetbare fragmenten werden meegenomen voor nadere studie. Voor serieus kwantitatief onderzoek was geen mogelijkheid. Overigens leent het materiaal zich daar niet voor, gezien de ingrijpende veranderingen in verband met de verplaatsing van de grond.

Van de volgende diersoorten werden in het veld resten herkend: rund, schaap of geit, varken, paard, hond, bever, kip. Behalve vertebratenresten werden ook molluskenresten aangetroffen: oester, mossel, zoetwatermossel, kokkel, en wijngaardslak.

Zoals te verwachten bleek rund in overheersende mate aanwezig. Van het rund vielen vooral de vele nagenoeg complete schouderbladen op. Er waren ook veel metapodia en phalangen aanwezig en veel hoornpitten. Iets minder maar toch vrij frekwent, werden schedel- en onderkaakfragmenten gevonden. Relatief weinig troffen wij pijpbeen- en bekkenfragmenten aan. Ook weinig wervels.

Opvallend was het grote aantal vrijwel complete schouderbladen. In zeer veel schouderbladen bevond zich een klein gat in het blad. Zeer duidelijk hebben we hier te maken met gerookte schouderbladen (zie Van Mensch & IJzereef 1977).

De voorlopige konklusie luidt dat we hier te maken hebben met een afvalkoncentratie van tertiair afval, d.w.z. geen slachtafval (daarvoor ontbreken de wervels en de bekkens) en geen direkt consumptie afval, maar delen van het lichaam die na gebruik (konsumptief en industrieel) verzameld zijn en elders gedeponeerd.

Het belang van het materiaal berust vooral op het metrische aspekt. Zij vullen de kennis van de variatie binnen de toenmalige Nederlandse populatie aan.*

Literatuur

Kalee, C.A., 1980. Romeinse vondsten in Vechten. - Westerheem, 29 (4): 265-282.

Mensch, P.J.A. van & G.F. IJzereef, 1977. Smoke-dried meat in prehistoric and Roman Netherlands. - In: Ex Horreo (Cingula 4): 144- 150. - Amsterdam.

HET HUIS RUSTENBURG TE SCHALKWIJK

De Gemeente Atlas van Kuyper (1) vermeldt op de kaart van de gemeente Schalkwijk naast de wegen, de beide kerken, de polders Biester en Blokhoven ook het huis Rustenburg.

Het Aardrijkskundig woordenboek van v.d., Aa (2) vermeldt onder de naam Rustenburg meerdere herenhuizen, waaronder ook het huis Rustenburg te Schalkwijk. Na de geografische situering deelt v.d. Aa mee:

"Dit buiten, beslaande met de daartoe behorende gronden een oppervlakte van 20 bunder, 234 v. roeden, 68 v. ellen, wordt thans in eigendom bezeten door de Heer C.E. van Strijen, woonachtig te Wijk bij Duurstede."

Zelfs in Schalkwijk weet waarschijnlijk niemand wanneer en door wie dit oude herenhuus, sinds 1972 niet meer bestaand, is gebouwd en wie daar gewoond hebben en/of er eigenaar van zijn geweest; sommigen denken, dat het gebouwd was als gemeentehuis, anderen zeggen, dat dokter Nuyens het heeft laten bouwen.

Het huis "Rustenburg" te Schalkwijk anno 1971.

Als je geboren bent op de hoeve Rustenburg in 1912 en nu dus wat vrije tijd hebt, is het interessant om wat in de geschiedenis van dit huis te duiken.

Een eerste goed houvast had ik aan de "Prospectus van de Openbare Verkoop van het buitengoed Rustenburg en van de hofsteden Rustenburg, Overvliet en Spoorzicht, gelegen in de gemeenten Schalkwijk en Houten, op zaterdag 9 oktober 1875 te Utrecht achter St. Pieter in het lokaal van verkooping en ten overstaan van den notaris van Schermbeek te Utrecht".

Perceel nummer 1, we volgen de prospectus letterlijk, is;

"Het aangenaam gesitueerde buitengoed, genaamd Rustenburg, bestaande in: een hecht, sterk, wel doortimmerd, goed onderhouden, voor zomer en winterverblijf doelmatig ingerigt Heerenhuis met hardsteenen bordes en met wit marmer bevoerden gang, bevattende verder: zeven zoo groote als kleine kamers, gestucadoord of geplafonneerd, allen behangen en sommigen voorzien van schoorsteen met marmeren mantel en ruime kasten; provisie-, mangel- en dienstbodenkamers, groote keuken met wel- en regenpomp en verdere vereischten; drooge wijn- en provisiekelders, ruimen zolder met vliering; voorts koetshuis met stalling en schuur of bergplaats, grooten bloem- en moestuin met broeibak en beplant met fijne lei en andere vruchtbomen, terrein van vermaak, wandelbosch met iepen en notenboomen-lanen, vischvijver, hermitage en vruchtbaren boomgaard, benevens eene kapitale Hofstede bestaande in: eene boerenwoning met achterhuis, waarin veestalling, schuren, twee vijfroedige graanbergen en verder getimmerte, erf, grond, tuin, vruchtbaren boomgaard en uitmuntende weilanden, alles te zamen groot negen hectaren, negen en negentig aren, dertig centiaren, staande en liggende in de gemeente Schalkwijk, in de onmiddellijke nabijheid van het station van de Staatsspoorweg, aan de weg van Utrecht op Tiel, in het midden van het dorp, strekkende gedeeltelijk van de Schalkwijksche wetering en gedeeltelijk van de eigendommen van de weduwe van J.M. van Loock en G. Verholen tot aan het volgende perceel en belend door eigendommen van Arie Maarschalkerweerd, als in huwelijk hebbende de weduwe van Jan de Bree, de weduwe van J.M. van Loock en de erven van Gerrit de Bree, en bekend op den perceelsgewijzen kadastralen legger van Schalkwijk in sectie A, onder de nummers 143 tot en met 151 ingesloten.

Perceel no. 2. Drie hectaren, zes en twintig aren, zeventig centiaeren, best bouwland en weg, gelegen als voren, achter het voorgaande perceel, strekkende van hetzelfde met den weg tegen de scheiding van de gemeente Houten, belend als het voorgaande perceel en bekend op de kadastralen legger voormeld, in sectie A, onder de nummers 141 en 142."

Inzage van de kadastrale legger op het kadaster te Utrecht toont aan, dat de percelen 1 en 2 betrekking hebben op de gronden gelegen achter het huis Rustenburg en wel vanaf de wetering tot en met de vroegere zogenaamde "groene dijk", thans niet meer aanwezig en liggend ter hoogte van het Amsterdam-Rijnkanaal.

De genoemde percelen 1 en 2 - omvattende de kadastrale nummers 141 tot en met 151 en 147 bis, te samen groot 13,26,0 ha. - werden gekocht door Hendrik Uyttewaal, landbouwer te Houten en wel voor zijn dochter Jacoba Uyttewaal, die enige maanden later trouwde met Arie van Wijk, geboren op de hoeve "de Battau" te Jutphaas, in de volksmond ook wel genoemd hoeve "de Baten".

De **boerderij Rustenburg** is derhalve eerst gepacht en later door vererving in eigendom verkregen, achtereenvolgens door Arie van Wijk vanaf 1876, weduwe Jacoba van Wijk geb. Uyttewaal vanaf 1881, Gerardus de Bie, gehuwd met de weduwe van Wijk, vanaf 1884, Henricus van Wijk vanaf 1911, weduwe Anna Catharina van Wijk-Peek vanaf 1954 en sinds 1969 door Jacobus van Wijk.

Het **herenhuis Rustenburg** of Trappenhuis is vanaf 1887 steeds door dezelfde eigenaar in bezit gehouden als de daarachter gelegen boerderij. De genoemde percelen van de openbare verkoping op 9-10-1875 werden verkocht op last van "Vrouwe Johanna Petronella van Maanen, weduwe van den weledelgeboren heer Carel Eliza van Strijen, zonder beroep, wonende op den huize Rustenburg".

We zullen nu aan de hand van een aantal akten van transport trachten het spoor betreffende het huis Rustenburg zover mogelijk terug te vinden.

a. Volgens de akte van verkoop d.d. 9-10-1875 was Carel Eliza van Strijen, geboren te Oosterwijk in 1804 en in 1834 te Gorinchem getrouwd, notaris te Wijk bij Duurstede. Hij overleed te Schalkwijk op 3-12-1874.

Zoals gebruikelijk verwijst deze transportakte in verband met de herkomst van het eigendom, naar de voorlaatste akte;

b. De akte van 15-12-1845 werd verleden voor de notaris Mr. Cornelis Govert de Balbion van Doorn te Utrecht (3). Uit deze akte blijkt, dat Carel Eliza van Strijen de goederen kocht van Aloysius Jordanus Everistus Hoofd van Huysduynen, burgemeester van de gemeente Schalkwijk. Het gekochte omvatte onder meer:

“Het buitengoed Rustenburg genaamd, bestaand in een Heerenhuis met koetshuis, bergplaats, stalling, boomgaard, boschje met moestuin benevens een boerenwoning met achtertuin, veestal, wagenhuis, bergen en ander getimmerte mitsgaders aanhorige erf, grond, boomgaard, wei- en bouwland, alles ter gezamenlijke grootte van 13 bunders 26 roeden staande en gelegen in de gemeente Schalkwijk aan de weg van Utrecht op Tiel, strekkende van de Schalkwijkse wetering tot den Goyschen dijk, belend aan de ene zijde Gerrit de Bree en aan de andere zijde Arie Maarschalkerweerd als in huwelijk hebbende de Wed. van Jan de Bree, op den perceelsgewijzen kadastralen legger der gemeente Schalkwijk voorkomende in sectie A onder de nummers 141... 142... 143... 144... 145... 146... 147... 147bis... 148... 149... 150... 151...”.

141 Was de thans niet meer bestaande “groene dijk”, de nrs. 142 tot en met 147 zijn de achter de boerderij gelegen weilanden, 147 heet nu de “pyramied” en is een geheel door sloten begrensd stukje land waar vroeger een prieeltje op heeft gestaan, 148 is - ook nu nog - een boomgaard evenals 149 waarin vroeger een visvijver heeft gelegen en 150 is tuin.

De akte, die op zijn beurt verwijst naar een akte van 1836, vermeldt, dat op het moment van de overdracht Willem van Amerongen en zijn vrouw Maria van der Worp de boerenwoning en de landerijen pachtten.

c. De akte van 2-12-1836, verleden voor Carel Eliza van Strijen openbaar notaris te Wijk bij Duurstede, werd gepasseerd te Vechten ten huize van de kastelein Gerrit van de Vegt, in tegenwoordigheid van de getuigen Antonie de Wit en Pieter van de Vegt. Als verkoper wordt genoemd Benjamin Nachenius “commissiehouder wonende te Amsterdam” en als koper Aloysius Everistus Hoofd van Huysduynen “grondeigenaar te Schalkwijk”. Het gekochte omvatte:

“de hofstede genaamd Rustenburg bestaande in ene Herenwoning, boerenwoning met achterhuis en stalling, getekend numro 97, bakhuis, wagenshuur, twee bergen en verder getimmerte met erve en grond benevens aanhorige tuin, boomgaard, wei en bouwlanden, vroeger bekend voor 13 bunders 62 roeden 53 ellen, doch volgens de kadastrale meting slechts groot met de daarbij behoorende weg 13 bunders 26 roeden, staande en gelegen in de gemeente Schalkwijk”.

Als pachter wordt gemeld Gijsbertus Woudenberg.

XP
d. Bij deze eigendomsoverdracht legde de verkoper een koopkontra~~kt~~^{kt} over d.d. 4-9-1827, verleden voor Nicolaas de Graaf openbaar notaris te Utrecht (4). Deze akte vermeldt als verkoper Evert van den Brandhof "koopman in granen, wonende te Utrecht aan de Neude". De beschrijving der percelen luidt:

"Nummer 1. Een hofstede, bestaande in een boerenwoning met achterhuis en stalling, getekend numero 97, bakhuis, wagenschuur en 2 bergen benevens 13 bunder, 62 roeden en 53 ellen boomgaard, wei en bouwlanden, staande en gelegen onder de gemeente Schalkwijk, strekkende voor van de Schalkwijkse wetering tot aan de Goyerdijk, omland oost- en westwaarts het eigendom van de erven of regt verkregen hebbenden van Klaas de Bree.

Nummer 2. 5 Bunder 10 roeden 95 ellen best wei- en bouwland, gelegen in den Biester.

Nummer 3. Ruim 2 bunder 55 roeden best bouwland, gelegen onder de gemeente Houten en genaamd de Bras.

Op het moment van de overdracht waren de voorgenoemde percelen verhuurd aan Evert van Voorst. Tenslotte wordt in de akte vermeld, dat de verkoper in het bezit is gekomen van Rustenburg door koop van Reier van Kooten dd. 9-11-1818.

e. Op die datum werd er een akte verleden voor Jacob Christiaan de Graaf notaris te Utrecht (5), waarbij Reier van Kooten, "bouwman wonend onder den gerechte van Schalkwijk op de na te melden hofstede" verkoopt aan Evert van den Brandhof "bouwman wonende onder den gerechte van Maarschalckerweerd" een hofstede

"bestaande in een boerenwoning, bakhuis, 2 schuren en 3 bergen, zijnde numero 96, met 16 morgen bouw- en weiland, strekkende uit de Schalkwijker wetering tot aan de Goyerdijk, daar ten oosten Nic. de Bree en ten westen Pieter de Bree naast gelegen zijn" en voorts "6 morgen bouw- en weiland eveneens onder Schalkwijk" en tenslotte "3 morgen bouwland gelegen onder den gerechte van Houten en 't Goy".

f. Hiervandaan komen we bij een akte d.d. 25-3-1815 (6), verleden voor Cornelis Johannes Nagtglas en een ambtgenoot, notarissen te Utrecht. Hierin wordt als verkoper genoemd Dirk de Kruyff, die evenals de koper Reier van Kooten woonachtig was te Schalkwijk. Uit de akte blijkt, dat Dirk de Kruyff in het bezit is gekomen bij de boedelscheiding van zijn ouders Jan de Kruyff en Maria van Vulpen en dat Jan de Kruyff de goederen toen reeds meer dan dertig jaar als eigendom had.

g. De akte van boedelscheiding d.d. 29-12-1811, verleden voor Jacob Christiaan de Graaf te Utrecht (7), deelt de hofstede met 16 morgen bouw- en weiland, voorts 6 morgen onder Schalkwijk en tenslotte 3 morgen onder Houten (alles omschreven als in de akten van 1815 en 1818) toe aan Dirk de Kruijff voor de som van 26250 francs of 12.500 hollandse guldens.

De akte vermeldt niet hoe Jan de Kruijff aan het bezit van de hofstede is gekomen; de vermelding evenwel in de akte van 25-3-1815, dat de vader van Dirk de Kruijff meer dan 30 jaar in het ongestoorde bezit van de hoeve is geweest, geeft een aanwijzing, dat de eigendomsverwerving rond 1780 moet hebben plaats gevonden.

Enig speuren in de archieven van het gerecht Schalkwijk rond 1780 leverde een stuk op, dat zeker kan dienen om aan te tonen, dat Jan de Kruijff in 1777 een boerderij met 16 morgen grond midden in het dorp heeft gekocht van het kapittel van de Dom te Utrecht; namens de Dom droeg de kanunnik en kameeraat mr. Godart van Schuler voor 2800 gulden 15 morgen en 442 roeden land gelegen in het gerecht Schalkwijk over aan Jan de Kruijff. De akte, die gedateerd is 10 juli 1777, werd ondertekend door de schout A.C. de Normandie en de schepenen Gerrit van Roijen en Johannes van Lint. (8)

Een andere akte d.d. 10-8-1796 vermeldt de koop van omtrent 6 morgen land, bestaande uit 2 morgen weiland en 3 morgen 575 roeden bouwland gelegen in de Biester door Jan de Kruijff en wel van Pieter de Bree (9). Een akte van 9-6-1798 tenslotte vermeldt, dat Jan de Kruijff 800 gulden leent van de diaconie in Schalkwijk met als onderpand 6 morgen bouw- en weiland gelegen in de Biester. (10)

Zoekend naar de geschiedenis van het huis Rustenburg kunnen we het voorlopig resultaat als volgt samenvatten;

- de naam Rustenburg komt in de genoemde akten voor het eerst voor in 1836 en wel als volgt; "De hofstede Rustenburg, bestaande in ene Herenwoning, boerenwoning met achterhuis ..."

In de daaraan voorafgaande akten komen we de naam Rustenburg niet tegen evenmin als een herenwoning of buitengoed. Het is mogelijk, dat Benjamin Nachenius, eigenaar van 1827 tot 1837, het herenhuis met de trappen heeft laten bouwen en de naam Rustenburg aan huis en hoeve heeft gegeven.

- het huisperceel van de hoeve Rustenburg en van de boerderij die voor 1837 nog niet die naaam droeg heeft altijd bestaan uit 13.26.00 ha.
- Eigenaar van de hofstede, bestaande uit een boerenwoning met stalling, schuur en berging en van (vanaf 1837) de herenwoning daarvoor en daaraan vast gebouwd, genaamd Rustenburg, waren:

- 1777-1811 fam. Jan de Kruijff-van Vulpen, eigenaar-gebruiker
1811-1815 fam. Dirk de Kruijff, eig.-gebr.
1815-1818 fam. Reier van Kooten-de Kruijff, eig.-gebr.
1818-1827 Evert van Brandhof, eig. (pachter onbekend)
1827-1837 Benjamin Nachenius, eig., Evert van Voorst pachter
1837-1845 Aloysius J.E. Hooft van Huysduynen, eig., Gijsbert Wou-
denberg pachter
1845-1875 Carel Eliza van Strijen, eig., Willem van Amerongen pachter
1875-1887 Henricus Uyttewaal, eig., fam. Arie van Wijk-Uyttewaal
pachter
1887-heden Wed. Jacoba van Wijk-Uyttewaal en nazaten als eerder ge-
noemd, eig. en gebr.
bewoners van het herenhuis Rustenburg zijn geweest;
1837-1845 fam. Hooft van Huysduynen-van Amerongen
-1875 fam. van Strijen-van Maanen
-1892 fam. W. Nuyens-Boot
1892-1910 gemeentehuis van Schalkwijk
1911-1930 fam. G. de Bie-Uyttewaal en vanaf 1920 wed. de Bie-
Uyttewaal
1952-1968 fam. H. van Wijk-Peek en vanaf 1954 wed. A.C. van Wijk-
Peek
1968-1971 mej. C.E. van Wijk
-1972 Rustenburg afgebroken door eigenaar Jac. van Wijk.

In de periode 1920-1952, tenslotte, werd het huis achtereenvolgens door de fam. H. van Wijk-Peek verhuurd aan kapper Tukker als kapsalon, aan de Boerenleenbank als bank (1937-1940) en als woonhuis aan de families Korver-Krikke (1940-1941), Th. van Bommel-Peek (1941-1949) en A. Uyttewaal-Timmer (1950-1952).

Herkenbosch, aug. 1980.

A.J. van Wijk.

NOTEN

1. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Utrecht, Leeuwarden z.j.
2. A.J. van der Aa, Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, Gorinchem 1847.
3. Gemeente archief Utrecht (G.A.U.), notarieel archief U333a003
4. G.A.U., not. arch. U332a012
5. G.A.U., not. arch. U286a019
6. G.A.U., not. arch. U312a006
7. G.A.U., not. arch. U286a017
8. Rijks Archief Utrecht (R.A.U.), rechterlijke archieven voor 1811, nr. 1302³
9. R.A.U., rech. arch. voor 1811, nr. 1302⁴ nr. 17
10. R.A.U., rech. arch. voor 1811, nr. 1302⁴ nr. 55

COTHEN. DORP AAN DE KROMME RIJN

De geschiedenis van de dorpen in de Kromme Rijnstreek is voor een deel nog een onbeschreven blad. Dit gaat zeker voor Cothen op. De meeste informatie komt waarschijnlijk nog steeds uit het artikel van B. Voets (1) terwijl onlangs in dit blad nog een belangrijke bijdrage is geleverd aan de historische geografie (2). Het artikel van Voets is kennelijk voor een belangrijk deel uitgangspunt geweest voor de - anonieme - auteur van het boekje "Cothen. Dorp aan de Kromme Rijn", dat enkele weken geleden is uitgegeven door het gemeentebestuur van Cothen.

De sterke kant van het boekje is zonder meer het samengaan van tekst en afbeeldingen. De laatste bestaan uit een aantal pentekeningen van de hand van mevrouw Bunjes. Ze geven onder andere de Brink, het gemeentehuis en de beide kerken weer. Vooral met de Hervormde Kerk heeft Cothen, niet op de laatste plaats door de situering, een mooi historisch monument binnen haar gemeentegrenzen.

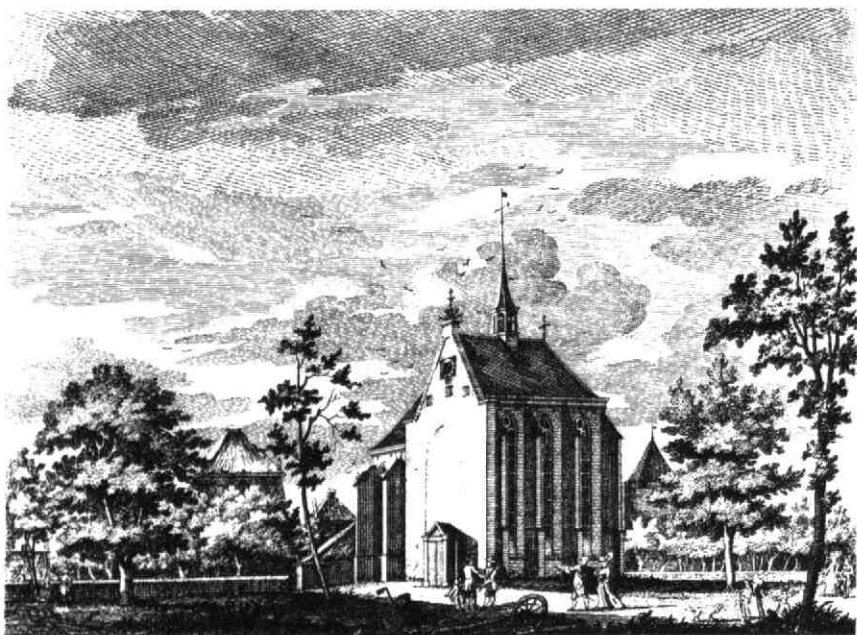
De grondslag van deze kerk ligt rond 1400, toen, nadat de vorige kerk grotendeels verwoest was, bisschop Frederik van Blankenheim aan de fabriekmeesters van de Cothense kerk toestemming gaf om het oude koor af te breken en rond het verplaatste altaar een nieuw koor op te bouwen (3).

Deze kerk brandde in 1672 af en werd deels verwoest tijdens de opmars van de Franse troepen. Het herstel werd sneller ingezet dan de auteur van het onlangs verschenen boekje suggereert (p. 7).

Van dit herstel is een rekening bewaard gebleven van de Cothense schout Cornelis Junius over het jaar 1678 (4).

Nu, 300 jaar later, zal opnieuw een restauratie van de kerk plaats vinden. Hiermee en met het verschijnen van "Cothen. Dorp aan de Kromme Rijn" feliciteert Tussen Rijn Lek en de inwoners van Cothen

1. B. Voets, Katholiek Cothen in de branding der eeuwen, in: Archief v.h. Aartsbisdom Utrecht, LXVIII, p. 169-220.
2. J. Kroes. De historische-geografie van de dorpsgebieden van Cothen, Nederlangbroek en Doorn, in: Tussen Rijn en Lek, 14^e jg., nr. 4, p. 1-32.
3. R.A.U., Biss. Arch., inv.nr. 9-1, fo. 26.
4. R.A.U., Kapittel v.d. Dom, inv.nr. 3986. Het stuk draagt als aanduiding: "Reeckeninghe, bewijs ende reliqua van alsulcken ontfanck ende uijtheff als Cornelis Junius, schoudt van Coothen, gehadt ende gedaen heeft ten behoeve van de kercke aldaar en het maacken van de brugge."

*"'t Dorp Cooten". Gezicht op de kerk. Kopergravure naar D. van der Burg door I. van Hiltrop. (C. 1770).
Topografische atlas Rijksarchief Utrecht, nr. 721.*